

Milan Pelc

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Senta, Petrovaradin, Beograd: tri pobjede Eugena Savojskog nad Osmanlijama na slikama i grafikama Jana van Huchtenburgha

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*Primljen – *Received* 13. 7. 2022.

UDK 75/76Huchtenburgh, Jan van

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2022.46.03>

Sažetak

Nizozemski slikar i grafičar Jan van Huchtenburgh naslikao je između 1712. i 1720. po narudžbi Eugena Savojskog deset prikaza njegovih najslavnijih bitaka u tehnici ulja na platnu (danas u Musei reali, Galleria Sabauda, Torino). U suradnji s francuskim spisateljem i kroničarem cara Karla VI., Jeanom Dumontom, Huchtenburgh je 1720. u Hagu objavio luksuznu monografiju posvećenu Eugenovim bitkama pod naslovom *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye Sur Les Ennemis De La Foi, Et sur ceux de L'Empereur & de L'Empire, en Hongrie, en Italie, en Allemagne & aux Pais-Bas, illustriranu bakroreznim reprodukcijama navedenih slika, zemljovidima i planovima bojišta u dekorativnom okvirima sa simboličkim*

motivima. U ovom radu interpretirane su slike i grafike uz tri bitke protiv Osmanlija, osobito važne za sudbinu Ugarskog Kraljevstva: bitka kod Sente (1697.), bitka kod Petrovaradina (1716.) i bitka kod Beograda (1717.). Huchtenburghove slike povezane su s ilustracijama u Dumont-Huchtenburghovoj monografiji od kojih su neke kao zasebni grafički listovi, izvađeni iz primjeraka knjige, sačuvane u hrvatskim zbirkama. Ta je slikovna građa interpretirana kao semantička cjelina koja odražava slikarovu "teoriju" prikazivanja bitaka. Istodobno, manipulirajući analitičkim elementima bitke, slikar u duhu barokne vizualne retorike slavi princa Eugena kao neustrašivog vojskovođu i pobjednika nad neprijateljima carstva i kršćanstva.

Ključne riječi: *Jan van Huchtenburgh, Eugen Savojski, bitka kod Sente, bitka kod Petrovaradina, bitka kod Beograda*

Nizozemski slikar i grafičar Jan van Huchtenburgh (Haarlem, 1647. – Amsterdam, 1733.) naslikao je između 1712. i 1720. godine deset reprezentativnih prikaza bitaka Eugena Savojskog u tehnici ulja na platnu.¹ Slike bitaka najprije su bile izložene u Eugenovu bečkom dvorcu da bi kasnije bile premještene u njegovu ladanjsku rezidenciju Hof na Marchfeldu u blizini Beča, koja je prema projektu Fischera von Erlacha i njegova sina Emmanuela adaptirana od 1726. do 1732. godine. Poslije Eugenove smrti slike su, zajedno s drugim djelima iz njegove pinakoteke, dospjele u Torino. Danas se čuvaju u Galeriji Sabauda.² Prema riječima samoga slikara, veliki vojskovođa prihvatio je slike s naklonošću i udostojao se izložiti ih u svojoj veličanstvenoj palači (*superbe Palais*), sagrađenoj izvan zidina Beča.³ Slike bitaka toliko su se svidjele princu Eugenu da je prema njima od Huchtenburgha naručio i kartone za tapiserije koje su bile obješene u odajama njegova dvorca.⁴ Za taj posao

Huchtenburgh je stekao potrebne vještine za svog naukovanja u Parizu od oko 1667. do 1670. godine, kad je sudjelovao pri izradi kartona za tapiserije s bitkama kralja Ljudevita XIV. Njihovi su autori bili tada vodeći kraljevi dvorski slikari Charles le Brun i Adam Frans van der Meulen koji se smatra Huchtenburghovim glavnim učiteljem i uzorom.⁵ Usporedno s tapiserijama (i van Meulenovim slikama) vojni inženjer i bakrorezac Sebastien Leclerc izradio je seriju od 14 grafika koje donose prikaze bitaka, priređene za tapiserije.⁶ Suradnja na izradi kartona za van Meulenove i Le Brunove tapiserije uvelike je odredila buduće Huchtenburghove radove za princa Eugena. Leclercove grafike zacijelo su ga potaknule da i on za svoga mecenu i naručitelja učini nešto slično u grafičkom mediju. Huchtenburghova serija od deset slika s prikazima bitaka postala je u Europi prve polovine 18. stoljeća jedan od referentnih modela u toj vrsti slikarskoga žanra.⁷

1. Dvorana s Huchtenburghovim slikama bitaka, Torino, Musei Reali – Galleria Sabauda (foto: Milan Pelc)
Hall with Huchtenburgh's paintings of battles in Turin, Musei Reali – Galleria Sabauda

Svojevrsnu popularizaciju slika s pomoću grafičkog medija Huchtenburgh je ostvario već 1720. godine, kad je u suradnji s francuskim spisateljem i kroničarom cara Karla VI., Jeanom Dumontom (Rouen, 1667. – Beč, 1726.), izdao luksuznu monografiju posvećenu Eugenovim bitkama.⁸ Za tu prestižnu publikaciju slikar je priredio velike bakroreznе reprodukcije svojih slika, kao i ostale ilustracije, a Dumont se potrudio oko detaljnih i pouzdanih opisa svake pojedine bitke. Dvojica autora podigla su time osebujan knjižni monument princu Eugenu koji u svom vremenu nema takmaca. Za razliku od slika, koje su mogli vidjeti samo posjetioци Eugena dvorca, knjiga s ilustracijama približila je veličinu i značaj njegovih vojnih uspjeha širem krugu aristokratskih primatelja u Europi. Monografija je zacijelo imala uspjeha među bogatom klijentelom jer je već 1725. objavljeno drugo izdanje s istom ilustracijskom opremom.⁹ Osim reprodukcija Huchtenburghovih slika u obliku umetnutih bakroreznih tabli, ilustracijsku opremu knjige čine i velike uokvirene ovalne vinjete, otisnute na početku opisa svake bitke. U njihovoj unutrašnjosti prikazan je plan bojnog polja s rasporedom postrojbi i najvažnijim topografskim sastavnicama bojišta, dok su okviri vinjeta poslužili kao nositelji simboličkih vizualnih poruka. Predložke za vinjete priredio je također Huchtenburgh, na bakrene ploče prenio ih je nizozemski bakrorezac Jan Wandelaar.¹⁰ Svesku su, osim toga, pridruženi i veliki zemljovidi Ugarske, Milanskog Vojvodstva (sjeverne Italije), Švapske, Flandrije i Brabanta, dakle, onih područja na kojima su se odvijali Eugenovi vojni pohodi i na kojima su se dogodile opisane i prikazane bitke.¹¹

Nakon Dumontove smrti priredio je povjesničar Jean Rousset de Missy (Laon, 1686. – Uithoorn?, 1762.) dopunjeno

i prošireno izdanje njegova monumentalnog djela, ovaj put u tri sveska.¹² Prva dva objavljena su 1729. godine, a treći znatno kasnije, 1747. u Hagu. Rousset je u prvom svesku ponovno otisnuo Dumontove opise deset bitaka s Huchtenburghovim velikim bakrorezima, dopunivši i tekst i slike novom narativnom i vizualnom građom. Tu su osobito vrijedni veliki planovi bojišta pridruženi većini opisa, kao i Huchtenburghovi bakrorezi uz dodatne opise onih bitaka koje nisu uključene u Dumontovu monografiju.¹³ Drugi i treći svezak znatno proširuju kronologiju političkih i vojnih zbivanja na europskoj pozornici tijekom Rata za španjolsko nasljedstvo, kao i tijekom ratova za oslobođanje Ugarske od Osmanlija. Osim toga, treći svezak donosi nove povijesne podatke i komentare o vojnim pohodima trojice savezničkih vojskovođa, princa Eugena, vojvode Johna Churchilla od Marlborougha i princa Wilhelma od Nassaua. Grafička oprema u tom je svesku, međutim, svedena na svega nekoliko bakroreznih planova gradova. Na kraju tog sveska, uz opis smrti i pogrebnih svečanosti princa Eugena, umetnuta je velika bakroreznа ilustracija na kojoj je prikazan njegov *castrum doloris*, podignut u bečkoj prvostolnici.

Za njemačku publiku priređeno je skromnije izdanje Dumontove knjige bez Huchtenburghovih bakroreza, objavljeno oko 1730. u Nürnbergu.¹⁴ Anonimni prevoditelj i priređivač toga izdanja želio je, naime, da knjiga bude jeftina i dostupna najširem krugu primatelja. Zbog toga se odlučio na smanjeni, gotovo džepni format, tiskan na jeftinom papiru. O svemu tome izdavač potanko izvještava čitatelja u predgovoru knjige. Njezin smanjeni format, dakako, ne bi mogao podnijeti velike Huchtenburghove grafike, no opisi bitaka ilustrirani su ipak vinjetama s planovima bojišta, izrađenim prema onima

iz Dumont-Huchtenburghova izdanja. Riječ je o vjernim kopijama Huchtenburghovih predložaka, s natpisima koji su sada na njemačkom a ne na francuskom jeziku. Autor kopija, bakrorezac August Christian Fleischmann (1687. – 1736.), aktivan u Nürnbergu, potpisao se na bakrorezima uz bitke kod Petrovaradina i Beograda. Na frontispisu knjige otisnut je bakrorez s prikazom sukoba između carske i osmanske vojske. Iznad bojišta lebdi viktoriga s kopljem na kojem je nanizano deset lovorovih vijenaca. Na zastavi pričvršćenoj za njezinu trublju razabire se natpis *Decies repetita* (Deseterostruko ponovljena).

Za područje bivšega Ugarskog kraljevstva osobitu povijesnu važnost imaju tri Huchtenburghove slike, na kojima su prikazane tri velike pobjede princa Eugena nad Osmanlijama: bitka kod Sente (1697.), bitka kod Petrovaradina (1716.) i bitka kod Beograda (1717.). Hrvatske su ustanove uspjele pribaviti nekoliko grafičkih listova iz Dumont-Huchtenburghove monografije, povezanih s tim bitkama. U Povijesnom muzeju Hrvatske čuva se bakrorez s prikazom bitke kod Sente, koji potječe iz prvog (1720.) ili drugog (1725.) izdanja Dumont-Huchtenburghove knjige. Bakrorez u istoj zbirci s bitkom kod Petrovaradina nedvojbeno potječe iz Roussetova izdanja 1729. godine.¹⁵ Hrvatski državni arhiv također čuva nekoliko pojedinačnih bakroreza iz navedenih izdanja. Među njima su i veliki prikazi i planovi bitaka kod Petrovaradina i Beograda.¹⁶ Neki od tih bakroreza izlagani su kao vizualni dokumenti na prigodnim povijesnim izložbama.¹⁷ Međutim, nikada nisu bili interpretirani u sklopu medijske reprezentacije princa Eugena, kojoj su Huchtenburghove slike i grafike dale značajan doprinos. O tome svjedoči i mnoštvo kopija izrađenih prema Huchtenburghovim predlošcima, posebice na njemačkome govornom području. Neke od tih kopija također posjeduju navedene grafičke zbirke u Zagrebu.

Deset Huchtenburghovih slika s bitkama princa Eugena, sačuvanih u Galeriji Sabauda u Torinu, doima se poput velikog friza na kojem su sve bitke prikazane na ujednačen način. Usporedbom slika i grafika opaža se nastojanje autora oko maksimalne podudarnosti u svim pojedinostima.¹⁸ Moglo bi se doista reći da su grafike smanjeni, ali u najvećoj mjeri vjerni grafički prijevodi slika na platnu. Vizualni doživljaj bitaka na slici i na grafici, dakako, nije isti. Na slikama dominantan je krajolik s osebujno pitoreskom atmosferom izmaglice i barutnog dima. Na grafikama jače je vizualno djelovanje narativnih pojedinosti (neposredni sukob vojnika, ranjeni i mrtvi vojnici i konji, oružje i zastave...) koje se u panoramskom prostranstvu slikovnoga pejzaža sumiraju i rasplinjavaju. Osim toga, za razliku od slika, na grafikama su topografski detalji, važni za razumijevanje bojišta, dodatno istaknuti legendama na donjim marginama, koje pak korespondiraju s opisima bitaka u tekstu. Uz njihovu pomoć promatrač može locirati referentne točke bojišnog prostora i s njima povezati zbivanja opisana u tekstualnom dijelu opisa.¹⁹ Vizualne i verbalne informacije na taj se način nadopunjuju. Primjerice, na prikazu bitke kod Petrovaradina označeni su lokaliteti Beograd, Slankamen i Karlovac koji se navode i u opisu bitke.²⁰ Tako legende na donjim marginama daju grafičkim prikazima dodatnu informativnu vrijednost

koja donekle nadoknađuje gubitak kolorističkih i atmosferskih efekata na slikama.

Dodatnu vrijednost Dumont-Huchtenburghovoj monografiji u cjelini daje predgovor umjetnika u kojem se čitatelj upoznaje s njegovim načinom prikazivanja bitaka. Pritom Huchtenburgh razvija malu specijalnu teoriju te vrste žanr slikarstva, koja je u njegovo doba kod aristokratskih naručitelja bila na iznimno visokoj cijeni. Ujedno on se brani od mogućih prigovora da krši pravila umjetnosti prikazujući isti događaj izbliza i izdaleka.²¹ Huchtenburgh čitalačkoj publici objašnjava koje sve mogućnosti postoje kad se želi vizualizirati povijesna bitka. Jedna je mogućnost da se prikaže plan bojišta s rasporedbom postrojbi i ostalim relevantnim sastavnicama bitke, druga je pogled na bitku s visine (ptičji pogled), treća je pogled jahača (*la vue de cavalier*). Prema Huchtenburghu, izrada plana bitke nije posao slikara. On se planom treba služiti, ali se ne treba na njega ograničiti. Pritom podrazumijeva da su takve planove uglavnom izrađivali vojni inženjeri i kartografi, koji su ih prepuštali grafičarima i drugim specijalistima za umnožavanje. Slikaru plan bitke može biti od koristi, ali on se njime ne može zadovoljiti. Slikar želi nešto više od toga. Pogled iz ptičje perspektive zanimljiv je i privlačan, ali mu nedostaje akcije i živosti. Tu možda Huchtenburgh aludira na neke prikaze bitaka koje je za Eugenovu zimsku palaču u Beču 1719. izradio također ugledni majstor u tom žanru Jacques Ignace Parrocel.²² Parrocel i Huchtenburgh slove kao Eugenovi "osobni" slikari bitaka.²³ Najprikladniji je, prema Huchtenburghu, prikaz koji dočarava pogled s konja ili s kakve niske uzvišice oko pedeset metara udaljene od prve linije sukoba. Njegova je prednost u tome što očima promatrača neposredno približava detalje i metež borbe, dok mu istodobno omogućava pregled čitave širine bojnoga polja s utverdama i taborima sukobljenih vojski. Pogled jahača nije, prema autoru, ništa novo ni zazorno. On proizlazi iz same prirode koja se prilagođava potrebama umjetnosti. Pri kraju tumačenja, autor ističe kako do svoje metode nije došao naprečac, nego ju je usvojio radeći s najboljim majstorima u Parizu, gdje je 1667. surađivao na izradi kartona za kraljevske tapiserije u Gobelinovoj radionici.²⁴

Odlučivši se, dakle, za "umjetnički" a ne inženjerski pristup prikazima Eugenovih bitaka, Huchtenburgh je izabrao takvu režiju naslikanog događaja koja promatraču omogućuje uvjerljiv doživljaj borbene akcije, pružajući mu istodobno panoramski pregled bojišta. Naravno, "zumiranje" na prednji plan najvažnije je zbog toga što omogućava izravan optički kontakt s vojskovođom i njegovom pratnjom. Na svim slikama princ Eugen uvijek je prikazan na konju u prednjem planu, okružen vojnicima u borbi, stiliziran u herojsku figuru neustrašivog zapovjednika. Umjetnik svoju metodu dočaravanja dramatičnog isječka bitke potvrđuje legendom na bakrorezu bitke kod Petrovaradina. Pod brojem 13 naveden je zamišljeni prikaz sukoba vojnika u središtu bitke (*Idée de la Mêlée des Combatants représenté au Corps de Bataille*), u čijoj se neposrednoj blizini, dakako, nalazi hrabri vojskovođa. Osim toga, na prikazima bitaka Huchtenburgh samosvjesno demonstrira svoju proslavljenu vještinu slikanja konja u najrazličitijim položajima, kako onih živih u žaru borbe, tako i ranjenih i mrtvih. Slike Eugenovih bitaka, a zajedno s njima i

2. Jan van Huchtenburgh, *Bitka kod Sente*, 1712., ulje na platnu, 116 × 153 cm, inv. 886, Torino, Musei Reali – Galleria Sabauda, ©MiC – Musei Reali, Galleria Sabauda

Jan van Huchtenburgh, Battle of Senta, 1712, oil on canvas, 116 × 153 cm, inv. no. 886, Turin, Musei Reali – Galleria Sabauda, ©MiC – Musei Reali, Galleria Sabauda

grafike, imale su trostruku namjenu: da služe kao svojevrsni vizualni dokument i komemoracija događaja, da pridonese glorifikaciji velikog pobjednika u percepciji suvremenika i budućih naraštaja, te da kod promatrača stvore umjetnički doživljaj snažne likovne i dramaturške napetosti.

Bitka kod Sente

Sve se to jasno može pratiti na slikama i grafikama na kojima su prikazane tri presudne bitke s Osmanlijama u tadašnjoj Ugarskoj: kod Sente, Petrovaradina i Beograda. Slika bitke kod Sente koja se odigrala 11. rujna 1697., potpisana je i datirana 1712. godine, dakle, naslikana je 15 godina nakon događaja. Huchtenburghu su na raspolaganju stajali planovi vojnih postrojbi i grafički prikazi nastali neposredno nakon bitke, jednako kao i prigodne medalje na kojima je ovjekovječen taj povijesni trenutak.²⁵ Kod Sente je princ Eugen izvojevao svoju prvu veliku pobjedu nad Osmanlijama koje je predvodio sam sultan Mustafa II. Pogled promatrača,

zamišljenoga na uzvišici blizu prve linije borbe, spušta se prema skupini konjanika na lijevoj strani, u kojoj se ističe sam vojskovođa na bijelom konju, pojačano osvjetljen i odjeven u jarkocrveni mundir, najjači koloristički naglasak na čitavoj slici. Kako ga ne bismo gledali s leđa, slikar princa Eugena prikazuje s isukanom sabljom, u dinamičnom okretu prema jednom od časnika iz svoje pratnje, dok ga ostali, poput svojevrsnoga živog zida, u polukrugu odvajaju od neprijatelja. Na desnoj strani razvijaju se sukobi konjaničkih postrojbi. Pogled se postupno otpušta prema jezgri bojišta koje tok rijeke Tise dijeli na dva dijela. S prednje strane, to jest na promatračevoj desnoj, na obali rijeke odvija se najoštrij sraz dviju vojski. Kršćanske snage nadiru sa svih strana prema rovovima i prsobranima osmanske vojske, koji se većim dijelom sastoje od zemljanih nasipa u obliku niskih bedema, a dijelom i od kola raspoređenih nasuprot prodoru kršćanske vojske. Na grafici te su sastavnice bojišta označene brojkama 2 i 3. U legendi pri dnu lista one su protumačene kao »unutrašnji turski prsobrani« i »prsobrani od kola« (*Retranchements interieurs des Turcs; Retranchements*

3. Jan van Huchtenburgh, *Bitka kod Sente*, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Zagreb, Hrvatski povijesni muzej

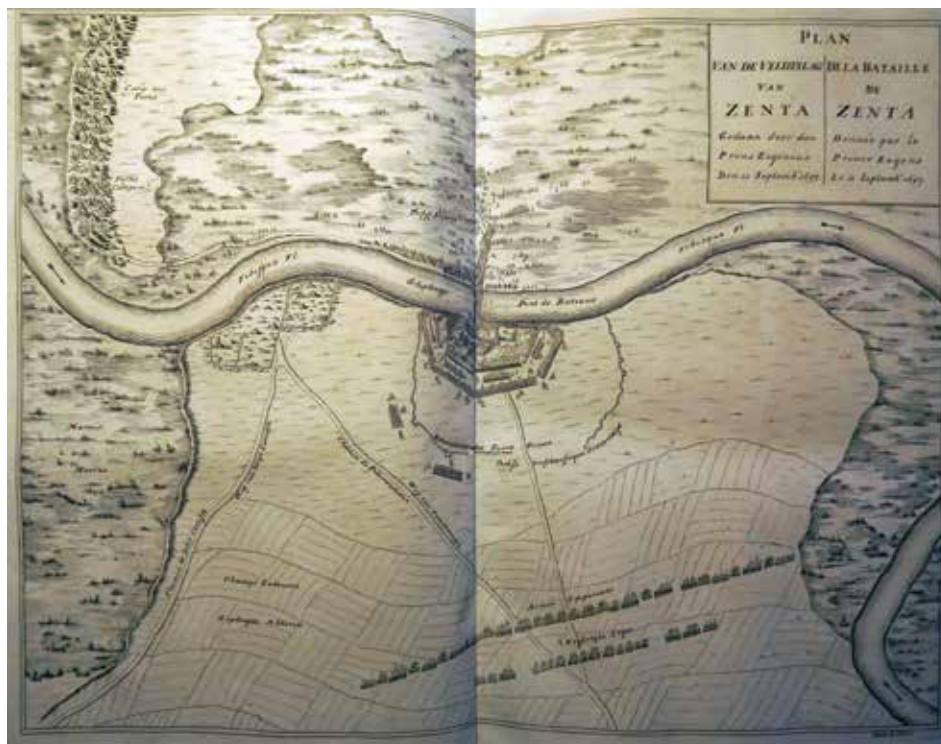
Jan van Huchtenburgh, *Battle of Senta*, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (note 8)

des Chariots). Veliki bakrorezni plan bojišta u Roussetovu izdanju 1729. godine prikazuje taktičku situaciju uoči bitke na pregledan način sa svim topografskim detaljima.²⁶

Nadiranje Eugenove vojske događa se u trenutku u kojem se osmanski vojnici sa suprotne obale Tise nastoje prebaciti preko tek podignutoga pontonskog mosta i priteći u pomoć svojim suborcima iza zemljanih nasipa. Međutim, nezaustavljivi prodor Eugenovih postrojbi izaziva potpunu pometnju među janjičarima koji brane prijelaz preko rijeke. Oni se povlače u panici, nastaje kaos, most je uništen. Na suprotnoj obali Tise osmanski se konjanici već povlače prema sultanovom taboru, smještenom na lijevoj strani vidnoga polja, na grafici označenom brojem 7 (*Camp du sultan sur l'autre Coste de la Riviere*). Samo mjesto Senta, koje se nalazi na promatračevoj obali rijeke, nije označeno. U opisu bitke Dumont navodi brojku od preko 30000 poginulih osmanskih vojnika, od kojih preko deset tisuća u vodama Tise. Sultan je jedva izvukao živu glavu, poginuo je veliki vezir Elmas Mehmedpaša. Premda se bitka odvijala od šest sati poslije podne do zalaska sunca, pa su se pravi razmjeri pobjede mogli doži-

vjeti tek sljedeći dan, na slici su iza i pored skupine časnika s princem Eugenom već prikazani osmanski zarobljenici s plijenom na devama. Tu je i konj s crvenom prekrivkom i perjanicom koji je pripadao nekom turskom ugledniku. On kao *pars pro toto* zastupa ratni plijen od 5000 konja i 6000 deva koji je, kako navodi opis bitke, pripao pobjednicima. Slikar je, dakle, pribjegao simultanom prikazivanju događaja koji su se odvijali sukcesivno, kako bi promatraču predočio ne samo bitku nego i trenutak trijumfa vojskovođe nad teško poraženim neprijateljem.

Odstupanja grafike od slike su zanemariva, uočljiva tek pažljivom usporedbom pojedinosti. Kako je spomenuto, na početku opisa svake bitke u Dumont-Huchtenburghovoj monografiji otisnuta je vinjeta u obliku medaljonskoga prikaza s rasporedom postrojbi na bojnom polju. U slučaju bitke kod Sente shematizirani je plan ožvijen figurama carskih konjanika koji se u snažnim skraćenjima spuštaju prema bojištu, okrećući leđa promatraču. Dekorativni okvir opleten je raskošno savijenim i povezanim palminim i lovorovim granama u znak pobjedničke simbolike. Na kraju opisa bitke

4. Jan van Huchtenburgh (?), *Plan bitke kod Sente*, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Beč, Austrijska nacionalna knjižnica

Jan van Huchtenburgh (?), *Map of the Battle of Senta*, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (note 8), Vienna, Austrian National Library

5. Jan van Huchtenburgh – Jan Wandelaar, *vinjeta uz bitku kod Sente*, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Beč, Austrijska nacionalna knjižnica

Jan van Huchtenburgh – Jan Wandelaar, *vignette referring to the Battle of Senta*, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (note 8), Vienna, Austrian National Library

6. Jan van Huchtenburgh, *Bitka kod Petrovaradina*, 1716., ulje na platnu, 116 × 153 cm, inv. 897, Torino, Musei Reali – Galleria Sabauda ©MiC – Musei Reali, Galleria Sabauda

Jan van Huchtenburgh, Battle of Petrovaradin, 1716, oil on canvas, 116 × 153 cm, inv. no. 897, Turin, Musei Reali – Galleria Sabauda ©MiC – Musei Reali, Galleria Sabauda

kod Sente Dumont daje i kratki izvještaj o Eugenovu prodoru u Bosnu, pri kojem je carska vojska doprla sve do Sarajeva, grada od 30 000 stanovnika, osvojila ga, opljačkala i spalila. »Trebalo priznati da je to bila stravična ekspedicija« – piše Dumont – »ali potrebna i pravedna prema tako okrutnom i nemilosrdnom neprijatelju kakav je Turčin kad mu sreća ide na ruku.«

Bitka kod Petrovaradina

Slika *Bitka kod Petrovaradina*, potpisana i datirana 1716. godine, naslikana je ubrzo nakon događaja koji se odigrao 5. kolovoza te godine. Tonalitet prikaza nešto je tamniji od onoga na slici bitke kod Sente. Na nebu se prostire sloj oblaka nadvijenih nisko nad krajolikom, smanjujući osvjetljenost ratne pozornice. Osim toga, ovdje se s lijeve strane kompozicije u zatamnjenim oblacima otvara nebeska sfera sa glavicama krilatih erota. Osvjetljeni nadnaravnim svjetlom

tu se pojavljuju Jupiter i Minerva sa svojom svitom. Predvodi ih orao s munjom u kandžama, iznad kojega lebdi viktoriga s pobjedničkim vijencem u rukama. Zanimljivo je da na bakrorezu Jupiter ne drži u ruci svežanj munja, kao na slici, nego okrajak plašta. Taj detalj ukazuje da na to bakrorezac vjerojatno nije dobro razumio slikarov predložak. Jedan erot nosi štit na kojem su prikazani darovi što ih je papa Klement XI. poslao pobjedniku nakon uspješne obrane Petrovaradina i osvajanja Temišvara: posvećeni mač i šešir s likom golubice Duha Svetoga. Darovi koji, kako piše Dumont, »nimalo ne obogaćuju, ali zato itekako počašćuju«, predani su princu Eugenu u katedrali u Raabu (Győr) 8. studenog 1716. godine. To bi bio *terminus post quem* za dovršenje slike.²⁷

Simbolički motivi iz antičke mitologije, povezani sa znakovima kršćanske počasti, moćna su sredstva u službi dodatne glorifikacije velikog vojskovođe. Na slikama Huchtenburghova ciklusa simbolička ikonografija proširuje okvire realne percepcije događaja samo na prikazima bitke kod Cassana, Petrovaradina i Beograda. Unošenje simboličkih motiva

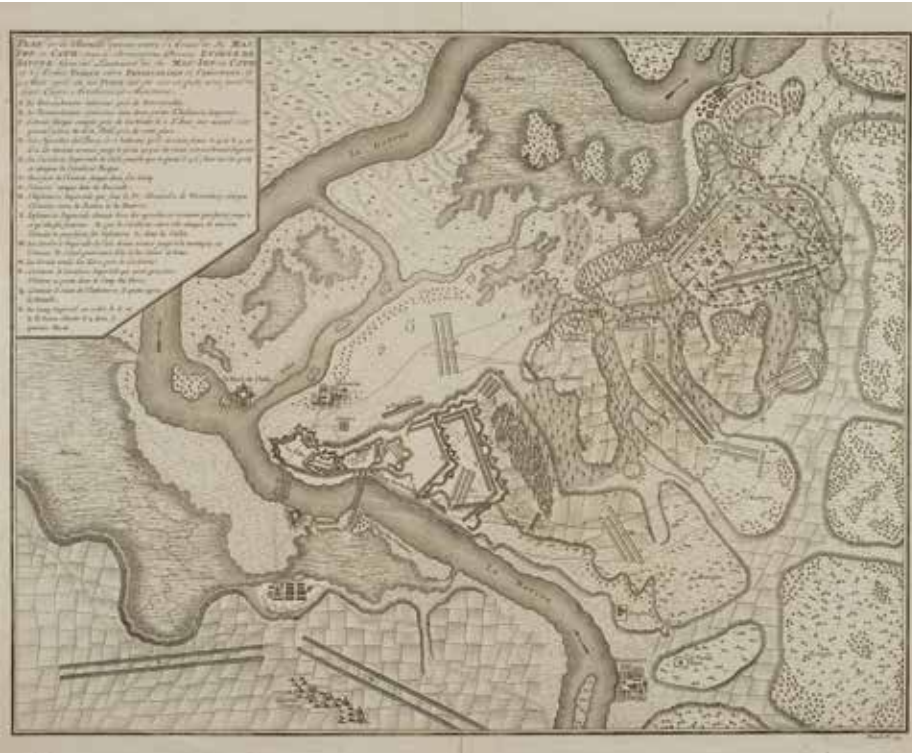
7. Jan van Huchtenburgh, *Bitka kod Petrovaradina*, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Zagreb, Hrvatski državni arhiv

Jan van Huchtenburgh, *Battle of Petrovaradin*, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (note 8), Zagreb, Croatian State Archives

često je bilo utemeljeno na legendama. Primjerice, uz bitku kod Sente pojavio se prema legendi orao koji je kružio iznad carske vojske, što se držalo izvrsnim znakom.²⁸ Uz tu bitku vezana je i jedna pobožna legenda. U mjestu Pötsch (Pócs; danas: Máriapócs) u gornjoj Ugarskoj nalazila se slika Bogorodice kojoj su tekle suze koje nisu prestale sve dok bitka nije sretno završila. Car Leopold I. dao je sliku svečano prenijeti u katedralu sv. Stjepana u Beču, gdje se i danas nalazi.²⁹ Na slici bitke kod Sente Huchtenburgh, međutim, ne prikazuje nikakve mistične pojave. Samog orla, simboličku životinju Jupitera, ali i simbol carske moći i zaštite, uključio je u prikaz bitke kod Beograda. Nebeska mitološka svita s prikaza bitke kod Petrovaradina slična je onoj na slici bitke kod Cassana (16. kolovoza 1705.).³⁰ I tu su u teatralnoj erupciji oblaka prikazani eroti s palminim granama i lovorovim vijencima. Iza njih se u mističnom polusvjetlu dostojanstveno pojavljuju likovi Minerve i Jupitera s orlom. Promatrač ih doživljava kao mitološke pokrovitelje, ali i kao personifikacije vrlina velikog vojskovođe. Svi su ti motivi sastavni dio ikonografske

retorike kojom se u različitim vizualnim medijima veliča princ Eugen.³¹

Na prikazu bitke kod Petrovaradina tvrđava, koju su Osmanlije namjeravali osvojiti, nije vidljiva jer se nalazi iza leđa promatrača i carske vojske koja se ukopala ispod nje.³² Ta se situacija vrlo dobro razabire na velikome bakroreznom planu bojnog polja u Roussetovu izdanju Dumont-Huchtenburghove monografije 1729. godine. Nasuprot oko 60 000 carskih vojnika ušančila se brojčano nadmoćna osmanska vojska od, kako navodi Dumont, 150 000 ljudi. Pregled bojišta lakši je na bakrorezu, na kojem su cik-cak povučeni zemljani nasipi obaju vojski označeni brojevima i objašnjeni u legendi pri dnu lista. Uz pomoć legende promatrač lako pronalazi i glavne topografske točke: sasvim lijevo Beograd (br. 8), potom u sredini Slankamen (br. 10) i Karlovce (br. 11), na desnoj strani *Aligetz* (br. 12, današnji Alibegovac). Ta su naselja, osim najudaljenijega i jedva vidljivog Beograda, označena crkvama sa zvonnicima. Princ Eugen prikazan je s pratnjom u prednjem planu usred okršaja s turskim vojni-

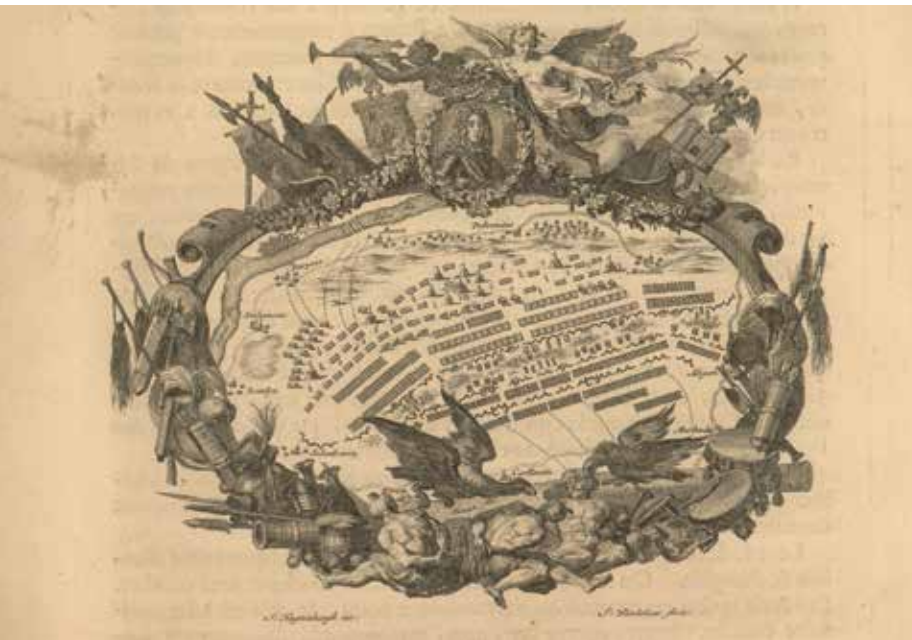

8. Jan van Huchtenburgh (?), plan bitke kod Petrovaradina, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Zagreb, Hrvatski državni arhiv

Jan van Huchtenburgh (?), map of the Battle of Petrovaradin, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye... (note 8), Zagreb, Croatian State Archives

9. Jan van Huchtenburgh – Jan Wandelaar, vinjeta uz opis bitke kod Petrovaradina, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Jan van Huchtenburgh – Jan Wandelaar, vignette referring to the Battle of Petrovaradin, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye... (note 8), Zagreb, National and University Library

gdje je naznačen njihov tabor sa šatorom velikog vezira koji je, prema Dumontu, od dobivenih rana sutradan umro u Karlovcima (br. 6 i 7). Vizualni doživljaj bitke na slici i na grafici nije isti. Grafički crtež naglašava narativne pojedinosti, dok na slikama prevladava atmosferski ugođaj krajolika i dinamika pokrenutih ljudskih masa u borbi.

Na početku opisa bitke u Dumont-Huchtenburghovoj monografiji otisnut je medaljonski bakrorez s topografskim planom bojišta koji čitaocu na vizualno sažet i pregledan način približava široko ozemlje na kojem se bitka odigrala, a koji ujedno služi i kao shematski obris slikarskom prikazu bitke.³⁴ Na vrhu medaljona prikazano je ovjenčano poprsje vojskovođe

cima. Na tlu leže ranjena i mrtva tijela ljudi i konja. Vojskovođa je, kao i na slici bitke kod Sente, prikazan u crvenome generalskom mundiru na bijelom konju, u energičnom pokretu prema naprijed, kako bi ga promatrač mogao što bolje doživjeti u žaru bitke. Naravno, to je fiktivna vizualna naracija koju umjetnik naznačuje u legendi, no koja je imala uporište i u stvarnoj situaciji. Naime, princ Eugen izlagao se opasnostima jednako kao i drugi njegovi časnici. Poznato je da mu je u bitci kod Höchstädta (1704.) ubijen konj i da ga je zamalo ustrijelio neprijateljski vojnik.³³ U drugom planu slikovnog prostora carska vojska probija obrambene nasipe osmanskih trupa koje se povlače prema pozadini bojišta,

iznad kojeg lebdi viktorija s lovorovim vijencima, a do nje fama s trubljom. Trijumfalni ishod bitke označen je simbolima oružja i ratnih trofeja. Poniženje i poraz neprijatelja dočaravaju dva zarobljena i jedan ubijeni osmanski vojnik, koje napadaju carski orlovi. Vinjeta istodobno anticipira i proširuje ikonografiju bitke koja će se u mnogo raskošnijem vizualnom ruhu realizirati na velikom Huchtenburghovu bakrorezu. Naposljetku, Dumont je opisu bitke kod Petrovaradina pridružio opširan osvrt na opsadu Temišvara, koja je uslijedila neposredno nakon pobjede kod Petrovaradina. Ta važna tvrđava, nakon čijeg su gubitka Osmanlije morali napustiti Banat, osvojena je 1. listopada 1716. godine.³⁵

10. Jan van Huchtenburgh, *Bitka kod Beograda*, 1717., ulje na platnu, 116 × 153 cm, inv. 898, Torino, Musei Reali – Galleria Sabauda, © MiC – Musei Reali, Galleria Sabauda

Jan van Huchtenburgh, Battle of Belgrade, 1717, oil on canvas, 116 × 153 cm, inv. no. 898, Turin, Musei Reali – Galleria Sabauda, © MiC – Musei Reali, Galleria Sabauda

Bitka kod Beograda

Bitka kod Beograda u kojoj je carskim snagama zapovijedao princ Eugen odigrala se 16. kolovoza 1717. godine. Taj strateški grad nad Dunavom i Savom, koji Dumont u svom opisu naziva »ključem Ugarske«, osvojen je nakon trodnevne opsade i žestoke bitke između kršćanske vojske i osmanskih postrojbi koje su predvođene velikim vezinom došle u pomoć beogradskoj vojnoj posadi. Bila je to druga Eugenova bitka pod Beogradom. Kao mladi časnik u carskoj vojsci pod zapovjedništvom kneza Maxa Emanuela Bavarskog on je sudjelovao u prvoj pobjedničkoj bitci kod Beograda 1688. godine, u kojoj je bio ranjen. Huchtenburgh je jednu svoju sliku posvetio i toj bitci, no ona se po karakteru prikaza bitno razlikuje od slike *Bitka kod Beograda* 1717. godine.³⁶ Na ranijoj je slici u duhu "dekorativnoga" baroknog slikarskog žanra prikazan romantizirani isječak ogorčene borbe između carskih i osmanskih vojnika pod zidinama tvrđave.³⁷ Na kasnijoj slici prikaz je kombinacija vizualnih elemenata povijesno-analičkoga, simboličkoga i glorificirajućeg karaktera.

Pozornost promatrača najprije privlače polusasušena stabla na lijevoj strani kompozicije (odakle počinje "čitanje slike"), koja strše prema nebu. Na njihove se grane spušta veliki orao s pobjedničkim vijencima u kandžama i maslinovom grančicom u kljunu. Veduta Beograda u ptičjoj perspektivi proteže se uzvišicom u pozadini iza orla, dok je princ Eugen u oklopu na crnom konju prikazan u prednjem planu ispod Jupiterove i carske ptice. Tom vještom simboličkom režijom slikar je neposrednu stvarnost bitke transformirao u herojsku apoteozu vojskovođe.³⁸ Osušena i polusuha stabla označavaju osmansku vladavinu kojoj zahvaljujući Eugenovoj pobjedi dolazi kraj. Maslinova grana u kljunu orla simbolička je aluzija na Mir u Požarevcu sklopljen 21. srpnja 1718. godine. Dumont ga u svom opisu ističe kao glavni rezultat pobjede kod Beograda. To je zacijelo i *terminus post quem* za nastanak slike koja nije datirana. Orao na slici korespondira i nadopunjuje značenje orlova na vinjeti otisnutoj na početku opisa bitke kod Beograda u Dumont-Huchtenburghovoj monografiji. Naime, analogno simboličkim vinjetama otisnutim uz opis bitke kod Petrovaradina, na gornjem obodu prikazana

11. Jan van Huchtenburgh, *Bitka kod Beograda*, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Zagreb, Hrvatski državni arhiv

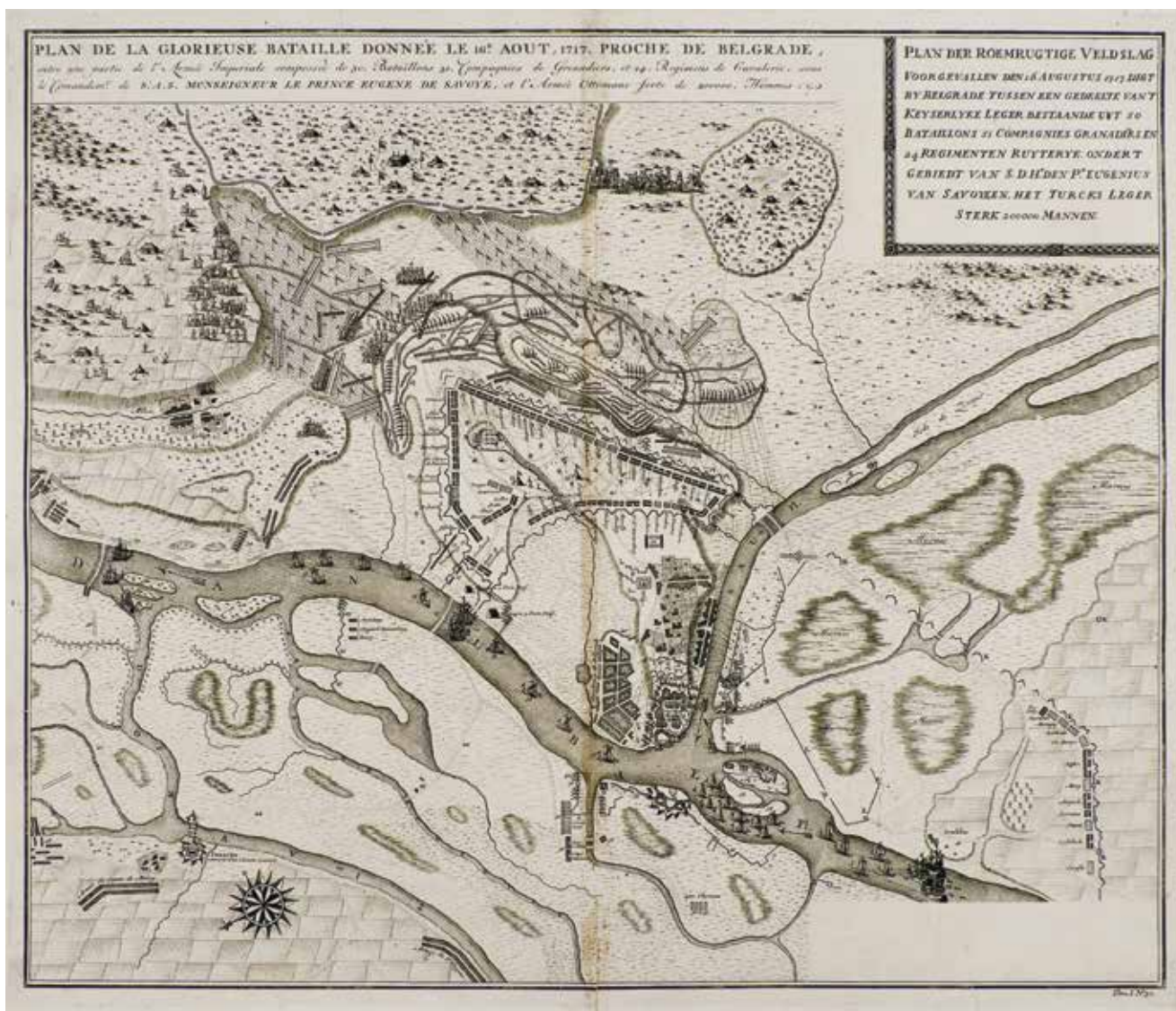
Jan van Huchtenburgh, *Battle of Belgrade*, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (note 8), Zagreb, Croatian State Archives

su dva islamska vojnika u defenzivnim položajima, na koja se obaraju dva golema nemilosrdna orla. Njihova su semantička ekstenzija dvoglavli orlovi s krunama kao heraldički simboli carstva na donjem obodu vinjete.

I ovdje je analitički prikaz bojišta u srednjem planu prikaza sličan planu bitke otisnutom u vinjeti na početku opisa u Dumont-Huchtenburghovoj monografiji.³⁹ Njegov je autor također Huchtenburgh. Tu je na lijevoj strani iznad ušća dviju rijeka prikazana beogradska tvrđava s gornjim i donjim gradom (*Haute Ville, Basse Ville*). Ispod donjega grada označeno je tursko groblje. Carska vojska opsjedala je grad s južne strane, odakle je jedino bio moguć napad s kopna. Međutim, Eugenove postrojbe našle su se u sendviču između beogradske tvrđave i osmanske vojske od preko 200 000 ljudi, koja joj je došla u pomoć. Princ Eugen raspolagao je s oko 80 000 boraca. Njegovu je vojsku desetkovala dizenterija koja se brzo širila i odnijela preko 20 000 ljudi. Iz te opasne situacije princ Eugen izišao je kao pobjednik zahvaljujući odlučnom i riskantnom napadnom manevru kojim je u rano

jutro 16. kolovoza preduhitrio napad vojske velikog vezira i natjerao je u bijeg. Dva dana poslije predala se i beogradska tvrđava. Za razliku od plošnoga i shematiziranog plana bitke na bakrorezu, slika dočarava topografsku složenost bojišta, pružajući promatraču doživljaj pejzaža i atmosfere. Logor kršćanske vojske s obrambenim nasipima, za koji Dumont ističe da je više bio nalik tvrđavi nego logoru, pozicioniran je prema sredini slike, dok s desne strane nadiru osmanske trupe, a u daljini se nazire njihov tabor.

Više analitičkih podataka o bitci daje mnogo veći bakrorezni plan umetnut u Roussetovo izdanje Dumont-Huchtenburghove monografije 1729. godine. Na njemu se jasno razabiru svi relevantni topografski i vojnotaktički detalji bojišta koje mali plan u vinjeti Dumont-Huchtenburghove monografije donosi u sažetom obliku. Na velikom planu jasno su označene sve kršćanske postrojbe uz koje su upisana imena zapovjednika. S mnogo većim bogatstvom pojedinosti prikazano je ušće Save i Dunava s tvrđavom – gradom, kršćanskim i turskim brodovima, mostovima, logorima sa

12. Jan van Huchtenburgh (?), plan bitke kod Beograda, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Zagreb, Hrvatski državni arhiv

Jan van Huchtenburgh (?), map of the Battle of Belgrade, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (note 8), Zagreb, Croatian State Archives

šatorima, konjaničkim postrojbama, topničkim bitnicama, pa čak i putanjama ispaljenih mina. Ako se ponovo vratimo slici, vidjet ćemo da je isječak bitke s princem Eugenom i njegovom pratnjom prikazan u *close up* perspektivi na uzvišici iznad lijeve, sjeverne obale Save. Međutim, ta je situacija posve izmišljena jer se bitka odvijala na suprotnoj obali, tj. na širokom području između Save i Dunava, koje je prikazano u stražnjem planu slike.⁴⁰ To odstupanje od realnog stanja koncesija je umjetnikovoj namjeri da kompozicijski što uvjerljivije uskladi analitičku topografiju bojišta i fiktivnu dramaturgiju žestokog sukoba u kojem se kao dominantna figura pojavljuje princ Eugen. Napetom režijom i bogatom scenografijom događaja Huchtenburgh je i na ovom prikazu bitke demonstrirao vještu primjenu baroknih načela u toj vrsti prikazbenog žanra.⁴¹

Premda o tome nema pouzdanih podataka, u literaturi se navodi da je princ Eugen davao Huchtenburghu informacije

o pojedinim ratnim epizodama.⁴² Katkad se spominje da je slikar pratio vojskovođu na vojnim pohodima.⁴³ Jednu od inačica *Bitke kod Höchstädta* autor je signirao kao *Huchtenburgh / B. V. HOOGSTADT / 1704*, po čemu se moglo zaključiti da je bio na mjestu bitke.⁴⁴ Međutim, ta opaska vjerojatno samo označava toponim i naslov slike, a ne i to da je slikar u to doba bio na bojištu. Iz inventara dvorca Hof u kojem su se slike nalazile 1736. godine proizlazi da je princ Eugen slikaru poslao podatke koji su mu trebali pomoći u korektnom prenošenju vojnih zbivanja u slikarski medij.⁴⁵ Ističe se da su Huchtenburghove “snimke” Eugenovih pobjeda izrađene prema informacijama iz prve ruke i da ih odlikuje vjerno prikazivanje topografske situacije, pouzdanost u dočaravanju bitke i korektnost u prikazu vojnih odora i oružja.⁴⁶ Koliko je to točno, teško je reći, tim više što se slike Eugenu najbližih likovnih “kroničara” razlikuju čak i u tako važnom detalju kao što je prikaz samoga vojskovođe. Primjerice, na

13. Jan van Huchtenburgh – Jan Wandelaar, vinjeta uz opis bitke kod Beograda, bakrorez iz knjige JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye...* (bilj. 8), Zagreb, Hrvatski državni arhiv

Jan Huchtenburgh – Jan Wandelaar, vignette referring to the Battle of Belgrade, copperplate print from the book JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye... (note 8), Zagreb, Croatian State Archives

slici bitke kod Beograda Huchtenburgh prikazuje princa Eugena u laganom oklopu, gologlava, na konju vrancu, dok ga na Parrocelovoj slici u Eugenovoj Zimskoj palači u Beču vidimo u crvenom mundiru na bijelom konju.⁴⁷ Na prikazu bitke kod Beograda nepoznatoga talijanskog slikara iz oko 1720. godine, koji se čuva u Vojnopovijesnom muzeju u Beču, naslikan je na bijelom konju, ali ne u mundiru nego u poluoklopu s kapom na glavi.⁴⁸ Te razlike jasno ukazuju na neusklađenost opisa kojima su se slikari služili. Za vizualizaciju topografije bojišta slikar je imao pouzdanije izvore: služio se planovima vojnih inženjera i kartografa nastalim *in situ*. Dočaravanje pejzaža bilo je više-manje prepušteno njegovoj improvizaciji. U prikazima sukoba izbliza oslanjao se na vlastitu maštu i, dakako, na poznavanje vojnih odora, opreme i zastava sukobljenih strana.

Pribaviti pouzdane informacije o pojedinostima bitke zacijelo nije bilo jednostavno. Na taj se problem opširno osvrće Jean Dumont u predgovoru monografije posvećene Eugenovim pobjedama. On pritom s razumijevanjem ističe djelomičnu pouzdanost dostupnih izvješća, uvjetovanu različitim objektivnim i subjektivnim čimbenicima. Zbog veličine i nepreglednosti prostora na kojem se bitka odvija, zbog goleme količine ljudi i životinja u pokretu koji u njoj sudjeluju, zbog otežane vidljivosti koju uzrokuju vremenske prilike, djelovanje oružja, vatre, dima i prašine, zbog brze promjenjivosti zbivanja na terenu i njihovih često zastrašujućih efekata, ni sam vojskovođa ne može imati pregled nad cjelokupnom situacijom. I on je tijekom bitke

upućen na informacije svojih oficira, koje dolaze s različitih točaka na bojištu i koje su često tek djelomično pouzdane. Nakon završene bitke nastaju izvještaji sudionika koji su opet nužno subjektivni – neki će zacijelo prešutjeti ono što im ne odgovara, a istaknuti ono što im ide u prilog i slično. Pisac je stoga morao filtrirati informacije do kojih je mogao doći i pretvoriti ih u kompilaciju koja teži za što je moguće većom vjerodostojnošću. Sam princ Eugen nije se odazvao njegovoj molbi da ga opskrbi informacijama. S druge strane, opširni izvještaji princa Eugena carskom dvoru nakon uspješno okončanih bitaka, s mnogim vojnim pojedinostima, korišteni su kao izdašni izvori informacija.⁴⁹

Nema sumnje da se sa svim dvojbama u korištenju raspoloživih podataka o bitkama koje spominje pisac Dumont, susretao i slikar van Huchtenburgh. I on se služio različitim opisima i izvještajima očevidaca. Njemu su još važniji bili nacrti, skice i planovi vojnih inženjera i kartografa na temelju kojih je vizualizirao topografiju bojnog polja i raspored postrojbi. Osobito su traženi bili kartografski prikazi pohoda carske vojske i planovi bojišta koje je u to doba priredio carski vojni kartograf Cyriak Blödner (1672. – 1733.).⁵⁰ Neki su bili, poput plana bojišta kod Petrovaradina, objavljeni u obliku ilustriranih letaka.⁵¹ Na tom grafičkom listu, osim opisa događaja i suhoparno “analitičkog” plana bojišta, publici je u zasebnome pravokutnom okviru ponuđen fiktivni pogled u metež borbe, u kojem kršćanski vojnici progone poražene neprijatelje, a vojskovođa na konju pojavljuje se na lijevoj strani slikovnog prostora. Na svojim slikama i grafikama

14. Cyriak Blödner, Johann August Corvinus, Ieremias Wolff, *Eigentliche Designation Der Bataille, welche zwischen der Kayserlichen Armée unter Commando Ihro Hoch-Fürstlichen Durchl. Eugenii Prinzens von Savoye und Piemont und der Türkischen unter ihrem Gross-Vezir den 5. Augusti A°. 1716 zwischen Peterwardein und Carlowiz ... gehalten worden, Augsburg 1716?* Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica
 Cyriak Blödner, Johann August Corvinus, Ieremias Wolff, *Eigentliche Designation Der Bataille, welche zwischen der Kayserlichen Armée unter Commando Ihro Hoch-Fürstlichen Durchl. Eugenii Prinzens von Savoye und Piemont und der Türkischen unter ihrem Gross-Vezir den 5. Augusti A°. 1716 zwischen Peterwardein und Carlowiz ... gehalten worden, Augsburg, 1716?* Zagreb, *National and University Library*

Huchtenburgh je te dvije razdvojene cjeline, analitičku i fiktivnu, nastojao sa što većom umjetničkom uvjerljivošću integrirati u objedinjenu panoramu bitke. Pritom se, dakako, mogao poslužiti Blödnerovim grafičkim listom ili nekim drugim, njemu srodnim izvorom. Njegove vizualne sastavnice prilagodio je svojim potrebama i unaprijed zacrtanim pravilima slikovne režije kojom se deset slika (i prema njima nastalih grafika) povezuje u optičku i semantičku cjelinu

epskog karaktera. Tako je Huchtenburgh do krajnosti napet i dinamičan događaj bitke, nesaglediv u jednom kadru, na svojim slikama i grafikama dočarao uz pomoć praktične dramaturgije koja se temelji na stapanju vizualnih informacija analitičkog karaktera s mnoštvom motiva fiktivne naravi. Na taj način ostvarena je "uvjerljiva" iluzija neposrednog doživljaja, kojoj je glavni cilj da kod promatrača pobudi divljenje pred herojskim pothvatima velikog vojskovođe.

Bilješke

* Ovaj rad nastao je u sklopu istraživanja na znanstvenom projektu *Eugen Savojski (1663. – 1736.) i gradovi-tvrđave jugoistočne granice Habsburške Monarhije* (HRZZ-IP-2018-01-3844), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

¹

Za van Huchtenburgha vidjeti: WILHELM MARTIN, *De Hollandsche schilderkunst in de 17e eeuw: Rembrandt en zijn tijd*, Amsterdam, 1936., 366; IRENE VAN THIEL-STROMAN, Johannes

Jansz van Huchtenburgh, u: Pieter Biesboer – Neeltje Köhler (ur.), *Painting in Haarlem 1500–1850: The Collection of the Frans Hals Museum*, Ghent, 2006., 207–211; *Allgemeines Künstler-Lexikon*, sv. 75, Berlin – Boston, 2012., 302–304 (autor: Ulla Heise); baza podataka RKD – Netherlands Institute for Art History: <https://rkd.nl/nl/explore/artists/40278> (pristupljeno: 19. 4. 2022.). Za Huchtenburghov grafički opus vidjeti: FRIEDRICH WILHELM HEINRICH HOLLSTEIN, *Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450–1700*, sv. 9, Amsterdam, 1953., 152–154; Huchtenburghove grafike, poznate Adamu Bartschu reproducirane su u: *The Illustrated Bartsch, Netherlandish Artists*, sv. 7 (prir. Otto Naumann), New York, 1978., 223–269.

2

O slikama vidjeti: CLELIA ARNALDI DI BALME, *Il principe stratega. Le celebrazioni delle vittorie*, u: Carla Enrica Spantigati (ur.), *I quadri del Re. Le raccolte del principe Eugenio condottiero e intellettuale. Collezionismo tra Vienna, Parigi e Torino nel primo Settecento*, Milano, 2012., 190–197. Također: CARLA ENRICA SPANTIGATI, *Le battaglie di Jan Huchtenburgh per Eugenio di Savoia-Soissons: alcune indicazioni tra Vienna e Torino*, Torino, 1983. Na tri slike zapisane su datacije: *Bitka kod Sente* i *Bitka kod Torina* datirane su 1712., *Bitka kod Petrovaradina* datirana je 1716. godine.

3

Huchtenburgh to ističe u posveti upućenoj princu Eugenu na početku knjige Jeana Dumonta iz 1720. godine, *Batailles Gagnées...* (vidjeti bilj. 8), za koju je priredio grafičke reprodukcije svih deset slika. Pod palačom vjerojatno misli na rezidenciju Donji Belvedere, dovršenu 1716. u kojoj je princ Eugen stanovao tijekom ljeta, dok je Gornji Belvedere dovršen desetak godina kasnije.

4

Ovdje nije riječ o nizu tapiserija poznatom kao Feldzugsfolge, danas u privatnom posjedu, koje su otkane u radionici Jodocusa de Vosa u Bruxellesu. O njima vidjeti: *Prinz Eugen und das barocke Österreich*, katalog izložbe, Wien, 1986., 200. Vidjeti također: SILVIA GHISOTTI, *Gli arazzi del principe*, u: Carla Enrica Spantigati (ur.), *I quadri del Re* (bilj. 2), 182 i d. Huchtenburghove tapiserije (Tapeten) spominje u predgovoru (Vorbericht des Übersetzters) anonimni autor njemačkog prijevoda Dumont-Huchtenburghove monografije, izdane pod naslovom *Des Großen Feld-Herrns Eugenii Hertzogs von Savoyen und Käyserlichen General-Lieutnants Helden-Thaten: Des großen Feld Herrns Eugenii Hertzogs von Savoyen ... erhaltene Feld-Schlachten*, Nürnberg, bei Christoph Riegel, unter der Festen [oko 1730.]: *Sie gefielen ihm [tj. princu Eugenu] auch dergestalt, daß sie von denen besten Künstlern gewürcket und in seinen Gemächern aufgehangen wurden.*

5

Vidjeti o tome: MATTHIAS PFAFFENBICHLER, *Das Barocke Schlachtenbild – Versuch einer Typologie*, *Jahrbuch der Kunst-historischen Sammlungen in Wien*, N. F. 91 (1995.), 37–110, 48. Tapiserije s prikazima bitaka bile su izrazito reprezentativan medij za tadašnje naručitelje iz najviših aristokratskih slojeva koji su njima htjeli predstaviti svoje vojne uspjehe. Vidjeti primjere u: MATTHIAS PFAFFENBICHLER, nav. dj., posebice 51 i d.

6

Prema M. Pfaffenbichleru, MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), 50, grafike i tapiserije »frapantno su slične« i teško je reći tko je na koga utjecao.

7

U prilog njihovoj popularnosti govore Huchtenburghove replike u manjem mjerilu za dvorac grofa Karla Friedricha von Schönborna u Pommersfeldenu. Slike bitaka ponovno su kopirane 1730. za dvo-

rac pruskog kralja Friedricha Wilhelma I. u Potsdamu. Osim toga, šest slika kopirano je početkom 19. stoljeća za kraljevsku zbirku u Buckinghamskoj palači. Danas su u dvorcu Wiesentheid. Vidjeti: *Prinz Eugen und das barocke Österreich* (bilj. 4), 194, 213–216.

8

JEAN DUMONT – JEAN HUCHTENBURGH, *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye Sur Les Ennemis De La Foi, Et sur ceux de L'Empereur & de L'Empire, en Hongrie, en Italie, en Allemagne & aux Pais-Bas. Depeintes & gravées Par Le Sr. Jean Huchtenburgh ... Avec des Explications Historiques Par Mr. J. Du Mont*, A La Haye: Chez Pierre Husson, 1720. Konzultirani primjerci: 1. Österreichische Nationalbibliothek, sign. 72.O.21., primjerak iz knjižnice princa Eugena s njegovim uvezom. Format knjige vrlo je reprezentativan, oko 540 × 330 mm, veličina grafika s prikazima bitaka je oko 540 × 660 mm. 2. Torino, Biblioteca storica, sign. R. a. 208. Također luksuzno uvezan primjerak sa svijetlo smeđom kožom i ukrasima u zlatotisku.

9

Podaci s naslovnice isti su kao u prvom izdanju, osim imena tiskara. To su sada Pierre Gosse i Rutger Ch. Alberts. Konzultirani primjerak: Torino, Biblioteca reale, sign. L 53.54, sv. 4. Huchtenburgh se na grafikama potpisao s oznakama *pinxit et excudit*, što bi značilo da on sam nije rezao grafike u bakar, nego je taj posao za njega obavio rutinirani bakrorezac. Prema ULRICH THIEME – FELIX BECKER, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, sv. 18, Leipzig, 1925., 30, Huchtenburgh je sam izradio u bakropisu oko 50 grafika. FRIEDRICH WILHELM HEINRICH HOLLSTEIN (bilj. 1), donosi popis od 78 njegovih grafičkih listova, među kojima su ilustracije (prikazi bitaka, vinjete i zemljovidi) za Dumontovu monografiju (br. 51–78). Hollstein pritom ne bilježi izdanje monografije iz 1720., nego ona iz 1725., 1728. (?), 1729. i 1747. godine, tj. treći svezak izdanja koje je priredio Jean Rousset (vidjeti bilj. 12) u kojemu, međutim, nema Huchtenburghovih ilustracija.

10

Potpisi dvojice umjetnika nalaze se na vinjetama uz bitku kod Petrovaradina i Beograda: *J. Hughtenburgh inv. – J. Wandelaar fecit*. Za Wandelara (Amsterdam, 1692. – Leiden, 1759.) vidjeti bazu podataka RKD – Netherlands Institute for Art History: <https://rkd.nl/en/explore/artists/82807> (pristupljeno: 27. 5. 2022.).

11

Zemljovidi u bečkom primjerku uvezani su na kraju sveska, dok su u torinskom primjerku uvezani uz opis odgovarajućih bitaka: uz bitku kod Sente zemljovid Ugarske, uz bitku kod Höchstädta zemljovid Švapske, uz bitku kod Torina zemljovid sjeverne Italije, uz bitku kod Malplaqueta zemljovid Flandrije, uz bitku kod Oudenardea zemljovid Brabanta. FRIEDRICH WILHELM HEINRICH HOLLSTEIN (bilj. 1) zemljovide pripisuje Huchtenburghu, no on vjerojatno nije bio njihov autor. Ilustracijsku opremu Dumont-Huchtenburghove monografije proširuje "uvodni" bakrorez na naslovnici. Na njemu je prikazan princ Eugen na konju s dvije figure koje mu predaju ključeve grada Milana, čija se veduta vidi u pozadini. Potpisi umjetnika uz donji rub: *Huchtenburgh Pinxit et Excudit – Leonardus Schenk fecit.*

12

JEAN DUMONT – JEAN ROUSSET, *Histoire Militaire du Prince Eugene de Savoye, du Prince et Duc de Marlborough, et du Prince de Nassau-Frise. Ou l'on trouve un détail des Principales Actions de la dernière Guerre, & des Batailles & Sieges commandez par ces trois Généraux. Enrichie des Plans nécessaires*, 3 vols. A la Haye, chez Isaac van der Klott, 1729–47. Veliki folio 54 × 35 cm. Konzultirani primjerci: Beč, Österreichische Nationalbibliothek: 72.O.22.(2.3); Torino, Biblioteca reale, sign. L 53.54, sv. 1–3.

13

Primjerice, *Bitka kod Staffarde u Piemontu i Razbijanje opsade Conija*. Velike bakrorezne planove bojišta, koji su zapravo povećanja reduciranih planova iz vinjeta uz opise pojedinih bitaka, FRIEDRICH WILHELM HEINRICH HOLLSTEIN (bilj. 1), 154, pripisuje Huchtenburghu.

14

Des Großen Feld-Herrns Eugenii Hertzogs von Savoyen und Käyserlichen General-Lieutnants Helden-Thaten: Des großen Feld Herrns Eugenii Hertzogs von Savoyen ...erhaltene Feld-Schlachten, Nürnberg, bei Christoph Riegel, unter der Festen [oko 1730.], primjerak u Österreichische Nationalbibliothek, 65.K.43., dostupan on-line: <http://data.onb.ac.at/rep/107397B5>. To je četvrti u nizu od šest svezaka posvećenih životu i djelima princa Eugena. Svesci su izlazili između 1709. i 1739. godine u nakladi knjižara i izdavača grafika Christoph Riegela i njegovih nasljednika u Nürnbergu. Prvi svezak u impresumu kao mjesto izdavanja navodi Frankfurt i Leipzig (!), svi ostali Nürnberg. Jedino četvrti svezak nema dataciju u impresumu.

15

Bitka kod Sente ima signaturu 4781-G, 169, *Bitka kod Petrovaradina* 4164-G, 1525. Za razliku od lista s bitkom kod Sente, koji nema nikakvu oznaku, bakrorez s bitkom kod Petrovaradina dolje sasvim desno ima oznaku *Tom. I. N°30*. Takve su oznake, namijenjene knjigoveži, dobile grafike u Roussetovim izdanjima.

16

Bakrorez s prikazom bitke kod Petrovaradina, HR-HDA-903, inv. br. 1563, ima dolje desno oznaku *Tom I. N° 30*; plan bitke kod Petrovaradina HR-HDA-903, inv. br. 1568, ima oznaku *Tom. I. N° 29*; bakrorez s prikazom bitke kod Beograda, HR-HDA-903, inv. br. 1353, s oznakom dolje desno: *Tom I. N° 32*. U drugom svesku Roussetovog izdanja uvezana je inačica bakroreza s planom bojišta, već umetnutog u prvi svezak. Prema natpisu u kartuši plan je na licu mjesta priredio vojni inženjer kapetan Rieckeseler. Primjerak posjeduje Hrvatski državni arhiv, Zagreb, sign. HR-HDA-903, inv. br. 1354. HDA posjeduje i list iz Dumont/Huchtenburghove monografije na kojem je otisnuta vinjeta s planom bojišta uz bitku kod Beograda: sign HR-HDA-903, inv. br. 1347. Kartografska zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu posjeduje plan bitke kod Beograda, sign. S-JZ-XVIII-11, dostupan on-line: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view.dz&id=11290>, i list s vinjetom uz bitku kod Petrovaradina, sign. S-JZ-XVIII-8, dostupna on-line: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11295> (pristupljeno: 17. 5. 2022.). Sve te grafike pripadale su nekom od izdanja Dumont-Huchtenburghove monografije.

17

Vidjeti: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj* (ur. Vladimir Maleković), katalog izložbe, Zagreb, 1993., 349, 350; DUBRAVKA PEIĆ ČALDAROVIĆ, *Slike mira: oživljena Hrvatska u vrijeme Karlovačkog mira 1699.*, Zagreb, 1999., 37 i d. (*Bitka kod Sente*).

18

Držim da je paušalna ocjena M. Pfaffenbichlera, MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), 73, prema kojoj se »bakropisi (?) u detaljima često značajno razlikuju od slika na platnu«.

19

Ponekad se, doduše, takve legende uključuju i u slikovno polje. To je, primjerice, učinio njemački slikar bitaka August Querfurt (1696. – 1761.) na prikazu bitke kod Kolina u Češkoj, 1760. (Beč, Heeresgeschichtliches Museum). On je u zonu neba umetnuo traku s natpisom i topografskim legendama. Vidjeti: MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), 81.

20

U legendi se pojavljuje i toponim Aliget, koji je na slici zastupljen crkvom s tornjem. Dumontov opis bitke to mjesto ne spominje, no riječ je o položaju na kojem je današnje naselje Alibegovac, vidjeti: DRAGAN DAMJANOVIĆ, *Arhitektura kapele Snježne Gospe na Tekijama*, u: Darija Damjanović Barišić – Ivica Raguž – Boris Vulić (ur.), *Gospa Tekijskoj. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog simpozija prigodom 300. obljetnice svetišta Gospe Tekijske održanog 20. i 21. svibnja 2016. u Petrovaradinu*, Đakovo, 2017., 239.

21

O tim prigovorima umjetniku izvještava prevoditelj njemačkog izdanja *Des Großen Feld-Herrns Eugenii ... Helden-Thaten* (bilj. 14) u svom predgovoru.

22

Za Parrocelove slike vidjeti: *Prinz Eugen und das barocke Österreich* (bilj. 4), 220 i d. Slike se nalaze u tzv. Dvorani s bitkama (Schlachtenbildersaal) nekadašnje Zimske palače princa Eugena u Himmelfortgasse u Beču. Vidjeti: Agnes Husslein-Arco (ur.), *Das Winterpalais des Prinzen Eugen*, Wien, 2013., 77. Parrocel je za princa Eugena naslikao bitke kod Sente, Höchstädta, Cassana, Torina, Oudenaardea, Malplaqueta i Beograda. Vidjeti: GERDA MRAZ, *Prinz Eugen. Sein Leben, sein Wirken, seine Zeit*, Wien, München, 1985., 39, 79, 80.

23

G. MRAZ (bilj. 22), 133. Za Parrocelov angažman u Francuskoj na dvoru Ljudevita XIV., pri čemu je surađivao s van der Meulenom, vidjeti: MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), 52 i d. Jedan od vodećih majstora panoramskih prikaza bio je Pieter Snayers (1592. – 1667.), slikar bitaka za Habsburgovce sredinom 17. stoljeća, vidjeti: MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), 59 i d.

24

O slikarima bitaka u Parizu vidjeti: MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), passim.

25

Vidjeti primjere u: *Prinz Eugen von Savoyen 1663–1736*, katalog izložbe, Wien, 1963., 33 (suvremeni crtež bojnog polja kod Sente: Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv, Kartensammlung, H III c 134); ISTO, 34, bakrorez Jana van Vianena na ilustriranom letku Nikolasa Wilta, izdanom u Hagu (Österreichische Nationalbibliothek – Kartensammlung, Vues 85 Albertina Inv. 54); također LISELOTTE POPELKA, *Eugenius in nummis. Kriegs- und Friedenstaten des Prinzen Eugen in der Medaille*, Wien, 1986., 57 i d.

26

Plan je, kao i ostali bakrorezni planovi bojišta u Roussetovom izdanju ostao nepotpisan. U torinskom primjerku uvezan je s oznakom *Tom I Nr. 10*. U primjerku iz Österreichische Nationalbibliothek ima istu oznaku, ali je uvezan usred teksta suplementa na kraju sveska, u kojem su, između ostalog, uneseni dodatni podaci o bitci kod Sente. Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv und Grafiksammlung, sign. 223699-B, ima jedan primjerak tog plana, dostupan online: <https://onb.digital/result/10D59C42> (pristupljeno: 24. 5. 2022.).

27

Vidjeti: *Prinz Eugen und das barocke Österreich* (bilj. 4), 240 i d.

28

O tome, primjerice, izvještava MATTHIAS FUHRMANN, *Alt- und neues Österreich, oder Compendieuse Universal-Historie*, sv. II, Wien, 1734., cit. prema LISELOTTE POPELKA (bilj. 25), 59.

- 29
Na jednoj onovremenoj slici uz bitku kod Sente u oblacima se pojavljuje ta čudotvorna ikona koju nose anđeli, dok kraj nje lebde tri orla. Vidjeti: LISELOTTE POPELKA (bilj. 25), 58 i d.
- 30
Vidjeti: CLELIA ARNALDI DI BALME (bilj. 2), 192 i d.
- 31
Vidjeti o tome: MILAN PELC, *Utilissimus reipublicae princeps* – Eugen Savojski i retorika barokne medalje, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 44/1 (2020.), 89–108.
- 32
Tvrđava je, primjerice, prikazana na slici bitke kod Petrovaradina Jeana Pierrea Bredaela, rep. u GERDA MRAZ (bilj. 22), 128 (Heeresgeschichtliches Museum, Beč). Na tom romantiziranom prikazu tvrđava je naslikana kao izmišljeni srednjovjekovni grad s visokim zidinama i vitkim kulama sa šiljatim krovovima. Jedna kružna visoka kula od opeke prikazana je u blizini sukobljenih vojnika. Bredael je također bio u službi princa Eugena, posebice u njegovom posljednjem životnom razdoblju u Beču. Osim bitke kod Petrovaradina naslikao je i sliku *Bitka kod Beograda* (također Heeresgeschichtliches Museum, Beč). O njemu vidjeti: GIANCARLO SESTIERI, *I pittori di battaglia. Maestri italiani e stranieri del XVII e XVIII secolo / Battle Painters. Italian and Foreign Masters of the XVII and XVIII centuries*, Roma, 1999., 44 i d.
- 33
Vidjeti o tome: *Prinz Eugen und das barocke Österreich* (bilj. 4), 194. Slično je bilo i u bitci kod Petrovaradina, u kojoj se princ Eugen, prema izvještaju očevidaca, izložio životnoj opasnosti. Vidjeti: LUDWIG MATUSCHKA, *Der Türken-Krieg 1716–1718.*, sv. 1, Wien, 1891., 198.
- 34
Bakrorez su potpisali van Huchtenburgh kao inventor i Jan Wandelaar kao bakrorezac. Jedna kopija te vinjete s natpisima na njemačkom i francuskom čuva se u Hrvatskom državnom arhivu Zagreb, HDA-HR-903, inv. br. 1565.
- 35
Vizualna dokumentacija opsade i osvajanja Temišvara pridodana je drugom svesku Roussetove monografije, premda je on pretežno posvećen Eugenovim vojnim pohodima protiv Francuza. Završavajući taj svezak, autor podsjeća čitatelja na opis opsade Temišvara u prvom svesku, koji je ostao neilustriran. Zato sad dodaje veliki topografski plan Temišvara, kao i plan bastiona za novu temišvarsku tvrđavu. Pritom ističe kako je car odlučio pretvoriti Temišvar u jednu od najmoćnijih utvrda u Europi.
- 36
Slika je vjerojatno nastala koncem 17. stoljeća. Čuva se u Kulmbachu, Staatsgalerie in der Plassenburg. Vidjeti: HELGE SEIFERT, *Zum Ruhme des Helden. Historien- und Genremalerei des 17. und 18. Jahrhunderts aus den Beständen der Alten Pinakothek*, München, 1993., 74 i d.
- 37
Oznaku “ornamentalnosti” ili “dekorativnosti” takvih izmišljenih prikaza rabi MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), *passim*. Mnoštvo je takvih žanrovskih slika iz 17. i 18. stoljeća. Vidjeti primjere u: GIANCARLO SESTIERI (bilj. 32), *passim*. Huchtenburgh je konjanika na bijelom konju u sredini kompozicije starije slike preinačio u konjanika sa zastavom pokraj princa Eugena na novijoj slici.
- 38
Na slici *Bitka kod Beograda* nepoznatoga talijanskog slikara iz oko 1720. godine (Heeresgeschichtliches Museum, Beč) pojavljuje se
- gore lijevo u oblacima Bogorodica s djetetom. Bitka se odigrala dan nakon blagdana Velike Gospe, 16. kolovoza, pa se pobjeda pripisivala Bogorodičinom zagovoru! Za reprodukciju vidjeti: GERDA MRAZ (bilj. 22), 135.
- 39
Primjerak te vinjete, izrezan iz Dumont-Huchtenburghove monografije, čuva se u Hrvatskom državnom arhivu, Zagreb, HDA-HR-903, inv. br. 1347. Osim toga Hrvatski državni arhiv posjeduje i jednu kopiju te vinjete s njemačkim i francuskim natpisima, zacijelo izrezanu iz neke ilustrirane knjige: HDA-HR-903, inv. br. 1352.
- 40
Princ Eugen je sve pripreme za napad vodio i nadzirao osobno na licu mjesta. Borbu je pratio s lijevog krila, koje je trebalo odigrati presudnu ulogu u napadu. Vidjeti o tome: LUDWIG MATUSCHKA (bilj. 33), sv. 2, 151, 159. Položaj postrojbe s princom Eugenom jasno je označen na bakroreznom planu bojišta koji je izradio vojni inženjer, kapetan Riekesele (vidjeti bilj. 16).
- 41
Vidjeti primjere u: GIANCARLO SESTIERI (bilj. 32), *passim*.
- 42
Primjerice, CARLA ENRICA SPANTIGATI (bilj. 2), uvod, no ne navodi iz kojeg izvora dolazi taj podatak.
- 43
CLELIA ARNALDI DI BALME (bilj. 2), 190 i d., bez navođenja izvora. MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), 72, piše da je slikar pratio velikog vojskovođu u više vojnih pohoda, ali ne navodi izvore za taj podatak, niti koji su to bili pohodi. IRENE VAN THIEL-STROMAN (bilj. 1), 209, navodi samo da je Huchtenburgh od 1708. do 1711. bio u službi princa Eugena, koji ga je angažirao za svoga posjeta Nizozemskoj 1708. godine.
- 44
Informacija prema: <https://rkd.nl/nl/explore/artists/40278> (pristupljeno: 25. 5. 2022.).
- 45
CLELIA ARNALDI DI BALME (bilj. 2), 193.
- 46
MATTHIAS PFAFFENBICHLER (bilj. 5), 72.
- 47
Reprodukciju Parrocelove slike vidjeti na: https://www.bildindex.de/document/obj19051846/zi4440_0086/?part=1 (pristupljeno: 3. 7. 2022.).
- 48
Reprodukciju slike vidjeti na: https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Prinz_Eugen_in_der_Schlacht_bei_Belgrad_1717.jpg (pristupljeno: 2. 7. 2022.).
- 49
Eugenov izvještaj dvoru nakon bitke kod Sente uključen je u 2. svezak Roussetova izdanja 1729., 51 i d. Za relacije nakon bitke kod Petrovaradina i Beograda vidjeti katalog izložbe *Prinz Eugen von Savoyen 1663 – 1736* (bilj. 25), 157 i d., 192 i d.
- 50
Primjerice, pohod carske vojske u istočnoj Ugarskoj 1716. godine, Beč, Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, Sign. H III d 893. Detalj donosi GERDA MRAZ (bilj. 22), 125. Blödner je

izradio i plan bitke kod Petrovaradina 1716. (*Plan Der Schlacht bey Peterwardein*), Beč, Kriegsarchiv, sign. H III d 905. Autor je niza topografskih planova bitaka u kojima je sudjelovala carska vojska. Za našu temu osobito je važan plana bojišta u bitci kod Beograda: *Plan De la Bataille de Bellgrad donné entre l'Armee Imperiale sous le commandement de S.A.Sme. Monsgr le Prince Evgene de Savoy et celles des Turcs le 16me. d'Aout 1717*. Beč, Kriegsarchiv, Kartensammlung, Sign. H III d 955. Za Blödnera vidjeti: WILHELM BONACKER, *Leben und Werk des österreichischen Militärkartographen Cyriak Blödner (1672–1733)*, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, 10 (1957.), 92–135.

51
Eigentliche Designation Der Bataille, welche zwischen der Kayserlichen Armée unter Commando Ihro Hoch-Fürstlichen Durchl. Eugenii Prinzens von Savoye und Piemont und der Türckischen unter ihrem Gross-Vezir den 5. Augusti A°. 1716 zwischen Peterwardein und Carlowitz ... gehalten worden. U naslovnoj kartuši stoji da je plan bojišta na licu mjesta priredio carski kartograf i inženjer Cyriak Blödner, u bakar ga je prenio Johann August Corvinus, grafiku je u obliku ilustriranog letka izdao Ieremias Wolff u Augsburgu. Primjerak u NSK Zagreb, Kartografska zbirka, sign. S-JZ-XVIII-73, dostupna on-line: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view.dz&id=11339> (pristupljeno: 2. 7. 2022.).

Summary

Milan Pelc

Senta, Petrovaradin, Belgrade: Three Victories of Eugene of Savoy over the Ottomans in Paintings and Prints by Jan van Huchtenburgh

Between 1712 and 1720, the Dutch painter and graphic artist Jan van Huchtenburgh painted ten representative oils on canvas depicting Eugene of Savoy's battles (today at the Musei Reali, Galleria Sabauda, Turin). In collaboration with Jean Dumont, French writer and chronicler of Emperor Charles VI, Huchtenburgh published in 1720 a luxurious monograph dedicated to Eugene's battles in The Hague, under the title *Batailles Gagnées par le Serenissime Prince Fr. Eugene De Savoye Sur Les Ennemis De La Foi, Et sur ceux de L'Empereur & de L'Empire, en Hongrie, en Italie, en Allemagne & aux Pais-Bas*. For that prestigious publication, the painter produced large copperplate reproductions of his paintings, as well as other illustrations, while Dumont provided detailed and reliable descriptions of each individual battle. The two authors thus created a unique monument in book form to Prince Eugene, which had no equal in its time. In 1725, the second edition of that luxurious monograph was published with the same illustration equipment. In addition to the reproductions of Huchtenburgh's paintings in the form of inset copperplate prints, illustrations in the book also included large framed oval vignettes, printed at the beginning of the description of each battle. Inside them, there were maps of battlefields showing the arrangement of units and the most important topographical components, while the vignette frames served as bearers of symbolic visual messages. Templates for the vignettes were prepared by Huchtenburgh and transferred to copperplates by the Dutch engraver Jan Wandelaar. The descriptions were accompanied by large maps of Hungary, the Duchy of Milan (northern Italy), Swabia, Flanders, and Brabant, i.e. the locations of Eugene's military campaigns, where the described and depicted battles had taken place. After Dumont's death, historian Jean Rousset de Missy prepared a revised and expanded edition of this monumental work in three volumes. In the first volume, Rousset reprinted Dumont's descriptions of ten battles with Huchtenburgh's large copperplate prints, supplementing the text and the

images with new narrative and visual material. Particularly valuable are the large battlefield maps attached to most of the descriptions, as well as Huchtenburgh's copperplate prints with additional descriptions of battles not included in Dumont's monograph.

For the area of the former Kingdom of Hungary, three paintings by Huchtenburgh are of particular historical importance, depicting Prince Eugene's victories over the Ottomans: the Battle of Senta (1697), the Battle of Petrovaradin (1716), and the Battle of Belgrade (1717). In this article, these images have been linked to the copperplate prints in Dumont and Huchtenburgh's monograph, some of which are preserved in Croatian collections as separate graphic sheets, extracted from book copies. The author interprets these pictorial sources as a semantic whole in which the painter demonstrated his "theory" of depicting battles, presented in the introduction to the monograph from 1720. According to Huchtenburgh, the most suitable angle for depicting a battle is a view from the horseback or from some low elevation about fifty meters away from the first lines of conflict. Its advantage is that it brings the details and commotion of the battle closer to the eyes of the observer, while at the same time allowing him to see the entire width of the battlefield with the arrangement of fortifications and military camps. The painter, however, consciously manipulated the analytical elements of the battle, as in his staging he regularly depicted Prince Eugene in the foreground, as a valiant military leader and victor. In this way, the paintings of Eugene's battles and the associated prints served as a kind of visual documentation and commemoration of the event, contributing to the glorification of the great victor in the perception of his contemporaries and the future generations, and creating an artistic experience of powerful visual and dramaturgical tension.

Keywords: Jan van Huchtenburgh, Eugene of Savoy, Battle of Senta, Battle of Petrovaradin, Battle of Belgrade